

תל אביב 17:01
ירושלים 16:47
באר שבע 17:05

כתב: יואל יעקבי

פרשת ווארץ

פרשת השבוע בראי הארץ ומצוותיה

ב' אדר א' תשע"ו | גיליון 51 | פרשת תרומה - גרסת הדפסה עמ' 1

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח)

פרשת תרומה: בין שתי קדושות

המקדש שעל הקמתו מצויים עם ישראל היה מנותק ממוקום גיאוגרפי קבוע, מה שלא נכון לחלוטין בנוגע לבתי המקדש שחרבו ולזה שייבנה במהרה בימינו. עובדה זו תוביל אותנו לבירור היחס שבין קדושת המקדש לקדושת ארץ ישראל, ולשווה ולשונה ביניהם. האיחוד בין קדושת הארץ לקדושת המקדש מתבצע בשיאה של מצוות הביכורים, כאשר מביא הביכורים מניח את הסל בצד המזבח, שאת מקום העזרה בה שכן ננסה בעז"ה לאתר.

קדושתה וקיומה לעולם" (פירוש המשנה לרמב"ם זבחים יד ח).

מי המקדש, ה' או ישראל?

ואכן קדושתו של מקום המקדש קיימת לעולם, גם אחרי חורבנו. במקור בו כבר נגענו בעבר (הלכות בית הבחירה ו יד-טז) מדגיש הרמב"ם שקדושת המקדש (לעניין המצוות התלויות בו) שונה מקדושת ארץ ישראל (לעניין שביעית, מעשרות וכדומה). בעוד שקדושת המקדש היא "מפני השכינה ושכינה אינה בטלה", הרי שחיוב ארץ ישראל "בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים [של יהושע ועולי מצרים. י"ז], וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה ארץ ישראל". בהמשך מתקדש חלק מהארץ בקידוש נוסף בראשית ימי הבית השני (עולי בבל), ובגלל שהוא לא מתבצע על ידי כיבוש צבאי אלא על ידי התיישבות הוא ממשיך להחזיק מעמד גם בהמשך. יוצא על פי המקורות הללו שקדושת המשכן מתבצעת על ידי השכינה, ואילו קדושת הארץ מתבצעת על ידי עם ישראל.

המקום אשר יבחר... עם ישראל?

אולם גם זה לא כל כך פשוט. מו"ר הרב שמואל טל שליט"א העיר בעבר שמפסוקי התנ"ך מתברר נתון מאוד מעניין: בשום מקום לא נראה שדוד מקבל נבואה היכן צריך להיבנות בית המקדש. ישנן מסורות שונות המובאות בחז"ל על פיהן הכריעו ש"המקום אשר יבחר ה'" הוא בהר הבית בירושלים, אולם בניגוד לשאלות הרבה פחות הרות גורל לעתידו של עם ישראל שהתקבלו באמצעות נביא או אורים ותומים הרי שכאן ההכרעה לא הייתה אלוקית גלויה. ההכרעה הגיעה מתוך עם ישראל, על ידי דוד מלך ישראל. השכינה הגיעה רק בהמשך, אחרי שעם ישראל בחר את "המקום אשר יבחר ה'". מצד שני ברור גם שעם כל הכבוד לכוח הכיבוש וההתיישבות של עם ישראל – אילו הוא היה הולך לכבוש או להתיישב באוגנדה המצוות התלויות בארץ לא היו חלות בה. ברור שכוח הכיבוש וההתיישבות של עם ישראל מגיע רק אחרי שהיא נבחרה על ידי ה' והובטחה

מניידות לקביעות

הפסוק המובא בראש דברינו אמור להיראות מוזר לכל מי שיש לו מושג כלשהו בנעשה בארץ לפחות מזה 87 שנים. הרי כל אחד יודע שהמקדש אמור להיות במקום מאוד מאוד ספציפי. לא רק שהוא לא יכול להיות בכל עיר, אלא שאי אפשר להזיז אותו ממקומו אפילו מטר לכל כיוון. הרי מאז שהמופתי חאג' אמין אל-חוסייני ימ"ש הקים את בני עמו על היהודים בפרעות תרפ"ט ועד אינתיפאדות אל-אקצה הנוכחיות למיניהן, העימות היהודי-ערבי בארץ מתמצה באותם כמה מאות מטרים רבועים של הר הבית. והנה בפרשתנו עם ישראל נמצא במדבר, ועל מה הוא מצווה? על הקמת מקדש, כאן ועכשיו. ולא סתם מקדש, אלא מקדש נודד, כזה שיכול להיות היום פה ומחר שם. מה קרה פה? מדוע המקדש היה יכול להיות בעבר בכל מקום והיום הוא מוכרח להיות בנקודה מאוד מסוימת?

בניסיון להבין מה קרה ניעזר בעז"ה בשני מקורות עיקריים. הראשון מדבר על השינוי במעמד המשכן-מקדש במהלך הדורות, והשני עוסק בתחולת הקדושה של מקומו. המשנה בפרק י"ד והאחרון במסכת זבחים מעניקה לנו סקירה היסטורית מקוצרת של תולדות המשכן בישראל. עיקר העיסוק של המשנה הוא בשאלה באיזו תקופה היו הבמות מותרות. בחלק מן התקופות בהן כבר היה משכן הותר לעם ישראל להקריב קרבנות מסוימים בבמה, שהיא כינוי למזבחות שהיו בערי ישראל מחוץ למשכן. לעומת זאת, בתקופות אחרות היה הדבר אסור. בשלוש תקופות הבמות אסורות: במדבר מזמן הקמת המשכן ועד הכניסה לארץ והחנייה בגלגל, ב-369 השנים בהן המשכן עמד בשילה ומאז שהוקם המקדש בירושלים בימי שלמה. לפני הזמן הזה וכן בתקופות הביניים הבמות היו מותרות.

המקור לאיסור הבמות בשילה ובירושלים נלמד מהפסוק "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", כשחז"ל דורשים במשנה: 'מנוחה' זו שילה, ו'נחלה' זו ירושלים. הביטוי מנוחה מתאר מצב זמני של השתקעות הקדושה במקום אחד לאורך מאות שנים, אך לא בגלל שזהו מקומה המיועד. לעומת זאת ירושלים היא 'נחלה' בגלל קביעות

פרשת ווארץ

פרשת השבוע בראי הארץ ומצוותיה

כתב: יואל יעקבי

ב' אדר א' תשע"ו | גיליון 51 | פרשת תרומה - גרסת הדפסה עמ' 2

ביכורים בצד המזבח

משנה זו מתארת את השלב האחרון של מצוות הביכורים, שלב השיא, בו מביא הביכורים קורא את פרשת מקרא הביכורים (במידה והוא נמנה על אלו שמביאים את הביכורים וקוראים את פרשת מקרא הביכורים), המוכרת לנו היטב כבסיס לדרשות עליהן סובב ליל הסדר. בסיום הקריאה מביא הביכורים מניח את הסל בצד הדרום-מערבי (הקרוב למבנה המקדש בו היו הקודש וקודש הקודשים) ויוצא. נראה שזו הנקודה הקרובה ביותר למקדש אליה יכלו מי שאינם כהנים לגשת (יש אומרים שבזמן הקפת המזבח בסוכות גם ישראלים היו מקיפים, כך שהיו הזדמנויות נוספות לישראלים להגיע לשם – ראה דיון במחזור המקדש לסוכות עמודים 45-47). זו גם הנקודה הקדושה ביותר בה הייתה מעורבת מצווה התלויה בארץ, ובכך נוצר חיבור עוצמתי מאוד בין שתי הקדושות בהן עסקנו, קדושת הארץ וקדושת המקדש. לצערנו, מצווה נפלאה זו, מצוות הביכורים, איננה קיימת כיום מכיוון שהיא (בשונה מכל המצוות האחרות התלויות בארץ) תלויה בקיומו של בית המקדש (סוף מסכת שקלים).

כותל העזרה המזרחי

המזבח עליו מדובר במשנתנו הוא המזבח החיצון ששכן בעזרה הכהנים. הרב זלמן קורן בספרו 'ועשו לי מקדש' מנסה לאתר את העזרה. הוא מוכיח מדברי חז"ל כי חומות העזרה היו מכוונות כנגד רוחות השמים, כך שהחומה המזרחית (בה היה שער ניקנור), למשל, הייתה בדיוק במזרח. בפועל חומות מתחם הר הבית של היום (שאחד מהם הוא הכותל המערבי) אינן מתאימות לרוחות העולם. כותל המזרח סוטה שש מעלות מהמזרח האמיתי ואילו הכותל המערבי נוטה עשר מעלות מהמערב האמיתי. לעומת זאת, החומה המזרחית של הרמה, האזור הגבוה יותר בהר הבית שעליו בנויה כיפת הסלע שבתוכה הצ'חרה (המזוהה לפי רוב המסורות כאבן השתייה) נוטה מן המזרח מעלה אחת בלבד. בנוסף, מציין הרב קורן כי בחשוון תשל"א ביקר במקום הארכיאולוג ד"ר זאב ייבין בזמן שהמוסלמים ביצעו עבודות עפר ממזרח לחלק הצפוני של הכותל המזרחי של הרמה. הוא מצא במקום קיר עתיק המרוחק שנים וחצי מטרים מזרחה מכותל הרמה. כשחזר למקום לצורך צילום הממצא הקיר כבר היה הרוס, האבנים היו פזורות במקום ורק אבן אחת (שאולי הייתה בכלל חלק מסותת של סלע האם) נותרה על תילה. מכיוון שהצד הדרומי של כותל הרמה המזרחי עתיק יותר מצידו הדרומי, יש להניח כי ההמשך המקורי של כותל זה היה מעט מזרחה יותר (כשאולי ייבין מצא את שרידיו של קיר זה), מה שיצר חומה מקבילה לגמרי למזרח האמיתי, וזהו כותל העזרה המזרחי. הרב קורן טוען שמכיוון שאנו יודעים את המרחק באמות שבין קודש הקדשים לכותל המזרחי של העזרה, הרי שאנו יכולים לדעת את אורך האמה, שהיא, לפי שיטתו, 57.4 ס"מ בקירוב. כך נוכל לאתר בצורה מדויקת למדי גם את מקום המזבח.

לאבות, כשסגולותיה הרוחניות והטבעיות מזכרות בתורה עוד לפני הכניסה לארץ!

הדומה והשונה

נראה להסביר את הדברים בעז"ה שביסוד שתי הקדושות מונחת אותה שיטה עקרונית, המהווה עיקרון יסוד ביהדות: העבודה נעשית במשותף, על ידי ה' ועם ישראל יחדיו. הגאולה אינה יכולה להגיע מבלי שכל אחד משני השותפים הללו תורם את חלקו, לא בגלל שקצרה ידו של ה' מהושיע ח"ו, אלא בגלל שבשביל זה הוא ברא את העולם, לגרום לכך שתיקון העולם יבוא גם על ידי בני האדם (כפי שהרחיב בכך הרמח"ל ב'דעת תבונות'). אולם עדיין מדובר על שתי מערכות שונות. המקדש הוא מערכת שרוב רובה הוא אלוקי. מדובר על הצינור המרכזי שמוריד את כל השפע האלוקי לעולם, והיכולת שלנו להשפיע היא רק בדרגות התחתונות ביותר, בכלים הגשמיים (אך החיוניים!) המקבלים את השפע. לעומת זאת, בעבודה החקלאית באדמת הארץ עיקר העבודה היא גשמית, כשברכת ה' היא, כמובן, חיונית אך נסתרת.

בגלל שזו המציאות, הרי שקדושת המקדש יכולה לשרות עקרונית בכל מקום, שהרי ה' – מלוא כל הארץ כבודו, אולם המקום בו נוצר חיבור מלא בין השמים לארץ הוא רק כאשר עם ישראל, נציגו של הקב"ה בעולם התחתון, מאתר את המקום הזה ומקים בו את המקדש. לעומת זאת, קדושת ארץ ישראל איננה יכולה להופיע כך סתם כמו המשכן בכל מקום, כי פה הרכיב של עם ישראל, שיכול למלא את תפקידו בשלמות רק בארץ ישראל, גלוי ומרכזי הרבה יותר.

בשולי הדברים נעיר על עוד עניין, כשנזהר שלא להכניס את ראשינו בין הרים גדולים. בין תלמידי חכמים גדולים בדורנו שוררת מחלוקת מה מידת המעורבות שצריכה להיות בפעילות יזומה מצידו לפקוד את הר ה' ולפעול לבניית בית ה'. אלו ואלו מתבססים על דברי הרמב"ם שקדושת המקדש במקומה עומדת. ישנם ת"ח שתומכים בפעולה יזומה בכל הנוגע לכיבוש וחזקה של ארץ ישראל אך נמנעים במכוון ובמזרה לפעול למען הר הבית ובודאי לעלות אליו. הם ישימו את הדגש על מה שאמרנו, שהרכיב העיקרי בקדושת המקדש הוא רכיב אלוקי, בניגוד לקדושת הארץ. לעומתם יאמרו תלמידי חכמים גדולים אחרים, שעל אף שהקדושה היא אלוקית בעיקרה, הרי שעל מנת שתתגלה שוב צריכה להיעשות עבודה גם מצד עם ישראל, כפי שנעשה בזמן החלת הקדושה לראשונה בימי דוד ושלמה.

מפגש של שמים וארץ בצד המזבח

"ועשית את המזבח עצי שיטים" (שמות כ"ז, א')

הגיע ל"ארמי אוכד אבי", מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו, וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו, וקורא מ"ארמי אוכד אבי" עד שהוא גומר כל הפרשה, ומניחו בצד המזבח, והשתחזה ויצא (ביכורים ג'ו)